

УДК 342.5

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Юрій ШВЕЦЬ,

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
Ужгородського національного університету

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена висвітленню загальних теоретичних та практичних аспектів захисту права особи на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини. Проаналізовано змістовне та сутнісне співвідношення основних елементів захисту права особи на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини. На підставі проведеного аналізу зроблено висновки, в яких узагальнені основні особливості захисту права особи на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини на основі практики діяльності даної судової інстанції. На підставі аналізу норм міжнародного законодавства визначені основні елементи захисту права особи на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини.

Ключові слова: право на охорону здоров'я, конституційні права, конституція.

PECULIARITIES OF THE RIGHT TO HEALTH PROTECTION AT THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Yurii SHVETS,

Ph.D in Economics, Associate Professor, Doctoral Candidate at the Chair of Constitutional Law and Comparative Law
of the Faculty of Law of Uzhgorod National University

SUMMARY

The article deals with the highlighting of the general theoretical and practical aspects of protecting the right to health at the European Court of Human Rights. It provides the substantive analysis of the main elements of the protection of the person's right to health at the European Court of Human Rights. The analysis allows making the appropriate conclusions which summarize the main features of the protection of the person's right to health protection at the European Court of Human Rights on the basis of the practice of this court instance. The main elements of the right to health protection at the European Court of Human Rights are defined on the basis of the analysis of the norms of international law.

Key words: right to health care, constitutional rights, constitution.

REZUMAT

Articolul este dedicat acoperirea aspectelor teoretice și practice generale de protecție a dreptului omului la sănătate în Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Acesta a analizat raportul esențial și semnificativă a principalelor elemente ale protecției drepturilor omului la asistență medicală în Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Pe baza concluziilor analizei care sintetizează principalele caracteristici ale protecției drepturilor omului la protecția drepturilor omului de sănătate în Curtea Europeană pe baza practicilor instanței. Determinată pe baza unei analize a dreptului internațional, principalele elemente ale dreptului omului la sănătate în Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Cuvinte cheie: dreptul la protecția sănătății, drepturile constituționale, constituirea.

Постановка проблеми. Право на охорону здоров'я безпосередньо не міститься в Конвенції про захист прав та основних свобод, що логічно зумовлює виникнення питання: чи підлягає захисту Європейським судом дане право? Крім того, Конвенція закріплює лише цивільні та політичні права людини і громадянина, а соціально-економічні права, до яких належить право на охорону здоров'я, викладені в Європейській соціальній хартії, отже, не підлягають захисту в Страсбурзькому суді. Оскільки Європейська соціальна хартія не забезпечена подібним механізмом захисту закріплених у ній прав, чи слід розуміти, що цивільні та політичні права мають пріоритет перед соціально-економічними і культурними правами? Таке положення, вочевидь, пов'язане з тим, що реалізація соціально-економічних прав передбачає значні фінансові вкладення в соціальну сферу. У зв'язку з нерівномірним економічним розвитком країн-учасниць Ради Європи на сьогодні неможливо забезпечити на всьому європейському просторі рівний обсяг соціально-економічних прав і свобод людини.

Стан дослідження. Питання правової природи та змісту права людини на охорону здоров'я привертало увагу багатьох дослідників. У нашій статті ми звернули увагу на праці вітчизняних дослідників С. Булеци, З. Гладуна, О. Федька, Л. Царенка. Серед зарубіжних дослідників нами опрацьовані роботи І. Гундарова, А. Кембела, В. Ларіна. Крім того, предметом наукового дослідження в даній статті були конституційні норми ряду зарубіжних країн.

Актуальність теми дослідження. Проте слід зауважити, що комплексних наукових робіт, присвячених визначенню та сутнісному аналізу захисту права людини на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини недостатньо, що обумовлює актуальність даної теми.

Метою статті є проведення системного науково-правового аналізу як наукових підходів, так і норм міжнародного законодавства, в тому числі й конституційних норм щодо особливостей захисту конституційного права особи на охорону здоров'я в Європейському суді з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб скарга була розглянута в Європейському суді з прав людини (далі – ЄСПЛ) по суті, вона повинна відповідати таким умовам її прийнятності:

1) предметом скарги можуть бути тільки права, гарантовані Конвенцією про захист прав та основних свобод та її Протоколами;

2) звернутися до Європейського суду може тільки людина, що особисто постраждала від дій держави-відповідача;

3) скарга повинна бути подана не пізніше шести місяців від дати прийняття остаточного рішення у справі, а також тільки після того, як були вичерпані всі внутрішні засоби правового захисту (ст. 35 Конвенції);

4) оскаржити в Європейському суді можна тільки ті порушення прав і свобод людини, які відбулися після дати ратифікації Європейської Конвенції.

Аналіз постанов Європейського суду показує, що право на охорону здоров'я захищається опосередковано через право на життя (ст. 2), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 5), право на справедливий судовий розгляд (ст. 6) та ін.

Наприклад, Постановою Європейського суду з прав людини від 09.06.2009 р. у справі «Опузен проти Туреччини» [1] встановлено порушення ст. 3 Конвенції (заборона тортур) і ст. 14 (заборона дискримінації) у взаємозв'язку зі ст. 2 (право на життя) і ст. 3 Конвенції. «Мати заявниці була застрелена чоловіком останньої в 2002 р., коли намагалася допомогти заявниці втекти з подружнього будинку. За кілька років до події чоловік піддавав заявницю та її матір ряду насильницьких нападів, частина яких спричинила травми, оцінені лікарями як загрозові для життя. Інциденти включали побої, спроби наїзду на двох жінок автомобілем, внаслідок чого мати отримала серйозні пошкодження, і напад, в рамках якого заявниця отримала сім ножових поранень. Інциденти та побоювання жінок за своє життя неодноразово доводили до відома влади. У справі заявниці, незважаючи на характер насильства і застосування смертоносної зброї, влада неодноразово припиняла провадження у справі проти чоловіка з метою уникнення втручання в те, що вони вважали «сімейною справою».

Захист Європейським судом права на сприятливі умови життєдіяльності, які безпосередньо впливають на здоров'я людини, можна простежити в такому його рішенні: «З питання прийнятності скарги «Фадєєва проти Російської Федерації» [2]. У цій справі зазначене право було захищено через право на повагу до приватного і сімейного життя та право на справедливий судовий розгляд.

Цей взаємозв'язок чітко оприявнюється в історії постанови «Татар проти Румунії» [3], де встановлено порушення ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції про захист прав людини та основних свобод. Заявники проживали в м. Бая-Маре, в житловій зоні поблизу шахти і ставка Сесар, переданих у концесію компанії «Аурул». Під час отримання золота і срібла з руди компанія використовувала ціанід натрію. У 2000 р. на підприємстві сталася аварія і велика кількість води, що містить ціанід натрію та інші хімічні речовини, потрапила в річку. Заявники неодноразово зверталися в різні адміністративні органи з приводу загроз здоров'ю, які створювало використання ціаніду натрію у процесі збагачення породи. Другий заявник відчув перші ознаки астми в 1996 р., але його стан погіршився після аварії на підприємстві. У ході розгляду справи було встановлено, що забруднення, викликане діяльністю підприємства, могло спричинити погіршення якості життя місцевого населення, торкнулося благополуччя заявників і порушило їх користування житлом, тож, загалом вплинуло на їхнє право на повагу до приватного і сімейного життя.

Визначними є справи, розглянуті у Страсбурзькому суді з приводу відшкодування шкоди здоров'ю, заподіяної в результаті лікарської недбалості. До прикладу, Європейським судом винесено Постанову «Бирзія-Ковські проти Польщі» [4]. Заявник скаржився на дії лікарів, з вини котрих під час кесаревого розтину його дружина впала в кому, а відтак померла. У мотивувальній частині постанови підкреслена «необхідність оперативного розгляду справ, що стосуються смерті людей у лікарняних умовах». Тут же зазначено, що «факти і можливі помилки, допущені ним у ході медичного лікування, повинні бути швидко встановлені з метою поширення серед медичного персоналу розглянутої установи для запобігання повторення схожих помилок і, таким чином, забезпечення безпеки пацієнтів всіх медичних установ».

У Постанові «Кодарча проти Румунії» [5] порушувалися питання відповідальності медичних працівників і медичних установ за недбалість лікарів та обов'язки відшкодування матеріального збитку і моральної шкоди. Європейський суд дійшов висновку, що у справі допущено порушення ст. 8 і ст. 6 Європейської конвенції, і в порядку компенсації присудив виплатити заявниці 20 000 євро в рахунок компенсації всіх видів заподіяної їй шкоди.

Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. передбачений механізм захисту та реалізації закріплених прав і свобод через механізм Європейського суду з прав людини. Захист права на здоров'я безпосередньо Конвенцією 1950 р., як й інших соціально-економічних прав, не передбачається. Проте звернення за захистом цього права можливе відповідно до низки статей Конвенції 1950 р., і така практика Європейського суду з прав людини існує, зокрема, в разі порушення таких прав:

- на життя (ст. 2 Конвенції);
- на заборону тортур (ст. 3);
- на свободу та особисту недоторканність (ст. 5);
- на справедливий судовий розгляд (ст. 6);
- на повагу до особистого та сімейного життя, на недоторканність житла (ст. 8).

Аналіз практики Європейського суду з прав людини дає підстави зробити висновок, що право на здоров'я має комплексний характер і включає:

- право на інформацію та конфіденційність інформації про стан здоров'я;
- право на медико-соціальну допомогу;
- право на згоду на лікування та медичне втручання;
- право на сприятливе екологічне середовище, яке впливає на стан здоров'я та ін.

Тож, співвідношення права на здоров'я до соціально-економічних прав носить суб'єктивний характер.

Реалізація права на життя іманентно передбачає реалізацію права на здоров'я. Адже щоб повноцінно функціонувати в біологічному та соціальному вимірах, людина потребує здоров'я. Реалізація права на життя в повному обсязі можлива лише в разі гарантування права на здоров'я.

Право на життя захищається у ст. 2 Конвенції. При цьому, згідно зі сталою практикою ЄСПЛ, це право вважається порушеним не тільки в разі позбавлення життя, а й у разі серйозних пошкоджень організму людини, які не спричинили її смерть, але представляли серйозну загрозу її життю. Держава повинна не тільки утримуватися від умисного позбавлення людини життя, а й дотримуватися позитивного зобов'язання захищати життя людини від посягань третіх осіб або від ризику хвороби, яка може спричинити смерть. Однак таке тлумачення може застосовуватися тільки у виняткових випадках, з огляду на міру і характер ушкоджень, завданих людині.

Позитивне зобов'язання держави – охорона життя людини, наявність ефективної незалежної судово-медичної системи, що надає можливості встановити причини смерті, якщо вона настала в лікарні, або якщо пацієнт перебував під постійним

медичним контролем, а також встановити міру відповідальності медичного персоналу. У ст. 2 Конвенції передбачені мінімальні процесуальні вимоги: якщо держава або її представники потенційно відповідальні за смерть особи, обставини, які викликають сумніви, повинні стати предметом ефективного розслідування або ретельного вивчення. Таке розслідування (вивчення) дасть змогу довести до відома громадськості, передовсім родичів, установлені факти. Якщо ніщо не вказує на те, що влада довільно оцінювала надані докази, ЄСПЛ може довіряти фактам, установленим національною владою [6].

Також ЄСПЛ дотримується позиції щодо необхідності вирішувати справи, які стосуються смерті пацієнтів у медичних закладах за максимально короткий строк. У рішенні, ухваленому у справі «Биржиковський проти Польщі», Європейський суд наголосив на необхідності швидкого вирішення справ, які стосуються смерті особи в медичних установах. Помилки, допущені медпрацівниками, повинні підлягати швидкому вивченню. Відтак цю інформацію слід невідкладно доводити до відома персоналу відповідної медичної установи, щоб не допустити повторення негативного досвіду в майбутньому, а значить гарантувати пацієнтам надання якісніших медичних послуг. Тому Європейський суд постановив, що мало місце порушення ст. 2 Конвенції, яке виявилось у проведенні неналежащого розслідування обставин смерті дружини заявника та ушкодження здоров'я його сина [7].

Але в низці рішень ЄСПЛ звертав увагу на той факт, що Конвенція 1950 р. не гарантує соціально-економічні права, включно з правом на безкоштовну медичну допомогу, і що скарги щодо якості медичної допомоги не є предметом спору відповідно до положень Конвенції або її Протоколів.

У рішенні ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» суд покликається на свою практику, згідно з якою фізична цілісність особи безперечно впливає з поняття «особисте життя» у сенсі п. 1 ст. 8 (ст. рішення «Х. та У. проти Нідерландів» від 26.03.1985 р., а також «Костелло-Робертс проти Об'єднаного Королівства» від 25.03.1993 р.) [8]. Отже, будь-яке спричинення шкоди лікарями, навіть найменше, фізичній цілісності особи тягне за собою втручання у право на повагу до приватного життя.

Таким чином, Європейський суд з прав людини здійснює захист соціальних прав лише непрямым чином. ЄСПЛ у своїх рішеннях не акцентує на порушеннях соціальних прав, а констатує факт порушення прав, які захищаються Конвенцією 1950 р. Порушення соціально-економічних прав (право на охорону здоров'я) розглядається ЄСПЛ як обставина, що спричинила порушення прав, гарантованих Конвенцією 1950 р. Практика ЄСПЛ засвідчує взаємозв'язок соціально-економічних прав із громадянськими, а отже – і необхідність підвищення рівня захисту соціально-економічних прав.

Загально визнано, що міжнародне право регулює міждержавні відносини, (власне відносини між усіма суб'єктами міжнародного публічного права), натомість внутрішньодержавне право – внутрішньодержавні відносини, а також міжнародні відносини приватно-правового характеру. Однак своєю регулюючою функцією міжнародне право може здійснювати тільки через національне (внутрішньодержавне) право.

При цьому слід зважати на те, що повторювані фактичні відносини, що складаються у процесі міждержавних комунікацій, можуть призводити до визнання їхнього правового характеру й, отже, до утворення міжнародно-правової звичайної норми. Вагому роль у таких процесах відіграють рішення міжнародних судових органів. Втім, це не означає, що вони виступають джерелом міжнародного права. До прикладу, рішення Міжнародного суду ООН ґрунтуються на договірних нормах і вже сформованих звичаях. Однак міра конкретизації деяких звичаїв у його рішеннях настільки суттєва, що може спричинити утворення нових звичайних норм або вперше зафіксувати появу нової звичайної норми, котра є, з одного боку,

елементом вже існуючого міжнародно-правового звичаю, а з другого – самостійною нормою.

Рішення Міжнародного Суду залучаються до процесу нормотворення як частина міжнародної практики в тому, що стосується констатації наявності норм міжнародного права або їх тлумачення. За аналогією, прецедентна практика Європейського суду з прав людини, хоч і не носить нормотворчого характеру, проте увиразнює справжній сенс і зміст низки міжнародно-правових норм у галузі прав людини на здоров'я, зафіксованих у таких міжнародних джерелах як, наприклад, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод від 04.11.1950 р.

У низці своїх рішень Європейський суд з прав людини акцентував на тому, що Конвенція про захист прав людини та основних свобод не гарантує соціально-економічні права, включно з правом на безкоштовну медичну допомогу, і що скарги щодо якості медичної допомоги не є предметом спору відповідно до положень Конвенції чи протоколів до неї. Водночас Європейська комісія та Європейський суд з прав людини обсервували проблематику медичного обслуговування під час розгляду скарг, пов'язаних із порушенням права на життя (стаття 2), заборони тортур (стаття 3), а також права на свободу і особисту недоторканність (стаття 5), повагу до особистого і сімейного життя, недоторканність житла (стаття 8).

Висновки. Отже, право на охорону здоров'я прямо не закріплене в Європейській конвенції про захист прав і основних свобод, однак захищається в Європейському суді з прав людини опосередковано – через інші права і свободи: право на життя, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд та ін.

Список використаної літератури:

1. Опузен проти Туреччини № 33401/02 від 9 червня 2009 року. European Court of Human Rights. URL: <http://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=ukr>
2. Фадєєва проти Російської Федерації від 9 червня 2005 р. European Court of Human Rights. URL: <http://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=ukr>
3. Татар проти Румунії 27.01.2007 р. European Court of Human Rights. URL: <http://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=ukr>
4. Бирзія-Ковські проти Польщі від 27.06.2006 р. European Court of Human Rights. URL: <http://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=ukr>
5. Кодарча проти Румунії від 02.06.2009 р. European Court of Human Rights. URL: <http://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=ukr>
6. European Court H. R. Erikson v. Italy, Decision of 26 October 1999; Skrasowski v. Poland, Decision of 6 April 2000; Powell v. the United Kingdom, Decision of 4 May 2000; Sieminska v. Poland, Decision of 29 March 2001.
7. Биржиковський проти Польщі від 27.06.2006 р. European Court of Human Rights. URL: <http://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=ukr>
8. Бендерський проти України від 15.11.2007 р. European Court of Human Rights. URL: <http://app.echr.coe.int/SOP/index.aspx?lg=ukr>

ДОВІДКА ПРО АВТОРА

Швець Юрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри конституційного права та порівняльного правознавства Ужгородського національного університету

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Shvets Yuriy Yuriiovych – Ph.D in Economics, Associate Professor, Doctoral Candidate at the Chair of Constitutional Law and Comparative Law of Uzhghorod National University

tarast25@gmail.com